

Emlékfoszlányok apámról

Nézem a valaha szépiaszínű, megfakult fényképet. Középen a kisiú, hullámos hajjal, mellette a zsömlesárga kutya, szétvetett lábakkal. Mindketten ülnek a kert fűvén, a kutya valamivel magasabb. Mögöttük a zsalugáteres szerény ház, előkelően villának nevezték. Ezt béreltük a nyári hónapokra, amikor a körúti lakásból odamenekültünk a pesti kánikula elől. Apám vállalta a napi húszperces sétát a villamosmegállóig és a háromnegyed órás villamosutat, a jó levegő megérte.

A hétvégek voltak az ünnepnapjaim. Ilyenkor apám velünk maradt, vasárnap került sor a kirándulásra. Néha egy-egy barátja is csatlakozott hozzánk, nem nagyon örültem ennek, beszélgetve rótták az utat, én kimaradtam a társalgásból. De ha kettesben mentünk, az más volt, az volt a mesék napja. Apám kézen fogott, igyekezett kicsiket lépni, nekem így is szaporáznom kellett a járást, hogy le ne maradjak. Később a Nagyrét közelében, vagy a Disznófőnél kötöttünk ki, ő egy korsó sört ivott, én egy málnaszörpöt, peracet tördeltünk mind a ketten.

Aztán mesélni kezdett. Büszke kuruc hősokról és hazát áruló labancokról folyt a szó, vagy a békakirályról, amely pukkadásig fújta fel magát. Máskor piros sapkás honvédek harcoltak Komárom falai alatt, néha Mackó úr bújt elő a Kárpátok rengetegéből, két medvebocs kíséretében. Zebulon és Dorka nevét egyszerre tanultam meg Rákócziéval.

Utóbb voltak másféle mesék is. Az egyszerű falusi házról, a korán megözvegyült anyáról — emlékszem nagyanyó rémült arcára, mikor '16-ban, a román betöréskor hozzánk menekült —, a faragott kapujú kis unitárius templomról, közvetlen az erdő szélén, a kopjafás temetőről végig a hegyoldalban. Szó esett a szentgyörgyi Mikó gimnáziumról is, kosztos diákként lakott a tiszteletesnél, a pesti egyetemi évekről, amikor házitánítóként kapott szállást a gödöllői vadászmeister fiai mellett. Nem tartott sokáig. Híre ment Bécsben, hogy a házitánító az aradi vértanúk ünnepén a császárt szidta. Felülről jött az ukáz, és befellegzett a gödöllői szép napoknak.

Ezek voltak az én tündérmeséim. De amire akkor még nem figyeltem a mesékben, a Gonosz gyakran győzött a Jó felett. A Jónak ilyenkor csak a remény maradt. Meg az újrakezdéshez a hit. Ez elkísérte apámat is az életén.

*

Szobáink az utcára nyíltak. Az udvar felé az irodák néztek és a mademoiselle szobája. Fraulein helyett mademoiselle volt a nevelőnőm, furcsa jelenség: „az ellenség képviselője” a háború kellős közepén. Ki tudja, hogyan került hozzánk? Lyonból jött, talán látogatóban járt Pesten, amikor kitört a háború, és ittrekedt. Apám utóbb védőszárnyai alá vette.

A mademoiselle sötét ruhát hordott, mint aki gyászol, és lényéből sugár-

Borszéky György — írói név. A szerző Nagy György fia, aki több mint négy évtizede Kanadában él.

zott a sértődöttség. Itt-ott segített anyámnak, de a nap nagy részét velem töltötte, s egyszer hetenként magával is vitt a cukrászdába, ahol, ha jó voltam, krémet vagy indiánert vehettem, esetleg fagyaltot, ha éppen azt kívántam. Utba esett a Spolarich, a nagy üvegtáblás kávéház, barna függönyös keretben látszott a törzsasztal, ahol katonák ültek. Kanalzták a habos kávé, és tisztelegtek, ha valamelyikük felállt. Feszesen, ahogy az németekhez illik. A kisasszony, ha látta őket, elfordította a fejét, s sziszegve mondta, hogy ők a boche-ok. Persze mindig csak franciául. Mikor apámnak elmondtam egyszer, bajusza alatt csak mosolygott. De a gesztenyepüréből a kisasszony aznap este duplán kapott.

A mademoiselle-nek is voltak meséi. A hóna alatt nagy képeskönyvet hurcolt, elébem rakta a kisasztalra. Díszes dámák és urak táncoltak a pazar bálteremben, a kerítés túlsó oldalán sok éhes száj bámulta őket. A vége felé egy furcsa kép volt, faépitmény közepén bárddal, a bal sarokban egy fej gurult. Mikor anyám meglátta, mit nézünk, olyasmit mondott, hogy nem szabad ijesztgetni a gyereket. A kisasszony elhallgatott. Aztán újra mesélni kezdett, kis hadnagy volt a mese hőse: elindult egyszer Korzikából, hogy meghódítsa a világot. Volt ellensége mindenfajta, angol, német, később orosz, de ő mindig csak győzött. Mikor kérdeztem, vajon mi lett a kaland vége, a mesélő elnémult. Válaszként a Marseillaise-t dúdolta.

*

Kőkörlátos és kőoszlopos volt a balkonunk. Kezdetben a réseken kandikáltam át a túlsó oldalra, a fűszeres boltjára, a Rákóczi térre, a csarnoknak csak a vége látszott. A fűszeres egyébként részese lett egy majdnem tragédiának. Juli nagynéném vásárolt náluk, amikor eltűnt a fűszeresné aranygyűrűje, amint a zsákból épp a lisztet mérte. Emlékezett, hogy korábban a pultra tette, és kérdően nézett apám hűgára, majd a rendőrséget kezdte emlegetni. Juli magából kikelve rohant át hozzánk, öngyilkos lesz, ha nem kerül meg a gyűrű, nem éli túl a vádat. Apám átment a fűszereshez, és a zsákból kiszóratta mind a lisztet. Az alján ott volt az aranygyűrű. A bocsánatkérő levelet nagy zsák cukor és rég nem látott tömbvaj kísérte.

Az egyik ősszel megnőtt a látogatók száma. Volt, amikor át kellett adnom a szobámat, vidékről érkezett idegeneknek ágyaztak benne. Nevek röpködtek: Károlyi, Tisza; egy idős férfi Wekerlét emlegette. Hangosabb lett a körút is, ahogy teherautók futottak rajta, a ponyva alatt sok katonával.

Néhány nap még, és változott a kép. Most is jöttek a teherautók, hosszú sorban kigyóztak előre, de a felcsapott ponyvák vidáman lebegtek a szélben, s a katonák hol énekeltek, hol nevettek, hol jókedvükben a levegőbe lőttek. S mert a jókedv ragadós, hullt feléjük az őszirózsza. Apámmal együtt néztem a látványt. Jókedve volt, és intett is néha. Majd megfordult és visszalépett, végül kabátot öltött. Még láttam, amint sietve ment az utcán. Nem tudtam, merre.

Az Astoriába — így mondta anyám másnap reggel.

*

Nagy íróasztal mögött ült az apám. Felette a Kossuth-rézkarca, szemben vele Petőfi képe, Rákóczi díszes öltözetben a várószoba faláról nézett

előre. Néha beszőktem az irodába, ha apám, anyám színházba ment. Nézegettem a bélyegzők sorát, állványon pihentek egymás mellett, a rézlámpát zöld üvegernyővel, a telefont, a nagy fotelt, a könyvszekrényt. Jogi könyvek, regények, versek, minden volt benne. Elnéztem oldalt a falon a francia rézkarcot is. Apám kedvence volt, kifestették vagy kinyomtatták színes festékkel. A képen magas csákójú gárdisták tüzelésre készen emelik a fegyvert, előttük fehér inges, széttárt karú férfi. Mellette a földön két meglőtt, véres fejű polgár hever. Az aláírás: Tuez-en! Tuez-en beaucoup... afin qu' on nous venge. (Öljetek meg! Öljetek meg sokat, hogy megbosszuljanak bennünket!) A dátum: 1848.

Egy-két nappal az Astoria estéje után anyám ide hívott be egy délelőtt. Újságíró van apádnál — említette, amint kinyitotta az ajtót. Apám szokott karosszékében ült, szemben vele az újságíró. Másnap az újság így írt erről: „Az asszony most behozza a szobába a kis Nagy Gyurkát. Fehér kötényke van rajta, a szőke gyerek megáll a szoba közepén, egyik lábát előre teszi, két kezét a levegőbe emeli, és vékony gyerekhangon elkiáltja magát: Bácsi kérem, éljen a magyar köztársaság! Nevetünk rajta. Az apja is nevet, de nagy fekete szeme, mintha egy kicsit könnyes lenne.” A cikk szerzője Zilahy Lajos, akkor volt huszonhét éves.

Azóta is, ha olvasom a Déli Hírlap cikkét, belepirulok. Remélem, hogy a jelenet korántsem volt ilyen színpadszerű, Zilahy tollát inkább a későbbi nagy sikerű színpadi szerző keze vezette. Az azonban kétségtelen, hogy már kora gyermekkoromtól kezdve hittem a magyar köztársaságban. Ebbe valahogy beleszülettem...

A Vigadó erkélyén ültem anyámmal. Onnan néztem, amint apám beszélt, követelte a köztársaságot. Nagy volt a taps, ránéztem anyámra, örömtől gyúlt ki az arca. Tömeggel indultunk Budára, s hogy jobban bírja lábunk a járást, az úton folyton énekeltünk. Károlyi már tudott jöttünkről, apámat hívta a tárgyalásra. Apám érvelt, vitatkozott, beszélt az elmulasztott napokról, amire rámehet az ország. Károlyi nem értette, miért a sietség, majd később eldönti a nép, hogy akar-e tényleg köztársaságot? Éjjel keveset aludtam. Áthallatszott, ahogy apám nehéz léptekkel szobáját járta.

De még egy hét sem telt bele, és egyre nagyobb lett otthonunkban az izgalom. Elővették a naftalinos ládát, anyám addig kutatott benne, míg megtalálta apám rég nem viselt zsinóros magyar ruháját. Éjszakára a balkonra tették, hogy elmenjen a naftalin szaga. Másnap reggel anyámmal együtt indult el apám hazulról. Este megtudtam, a Parlamentbe mentek.

A vacsoránál apám jókedvű volt és meghatott. Felállt, megcsókolta anyámat, egy gyűszűnyi pohárba bort öntött nekem és úgy koccintott. Ma ki kiáltottuk a köztársaságot — mondta. Fátyolos volt a hangja. Aznap este tudtam meg először, hogy a boldogságtól sírni is lehet.

*

Ereje gyengült, fájdalmai voltak, már nem hagyta el többé a lakást. A házkutatást az előző héten a fotelből nézte, mire végeztek, már át is adta tiltakozóiratát. Világos volt, valaki beárulta, a betiltott köztársasági párt helyett Szabadság Párt néven készült újabb szervezkedésre. Az előjelek nem voltak biztatóak. Pár nappal korábban bitang kedvű pogromlegények ügyvédi tábláját verték le a ház faláról. A vörösterorra megjött a fehérterror,

divatban volt a Britannia szálló pincéje. (Honnan is sejthette volna, hogy alig negyedszázaddal később az Andrassy út 60. fordítva fog gazdát cserélni?)

Ekkortájt történt, hogy egyik este behívott magához. Ágyban feküdt, fején a fülhallgatóval, hallgatta a telefonhírmondó szavát. Napközben még nagy periratát diktálta. Ha Károlyit nem is mindenben követte, de azt tudta róla, hogy büntelen a vádban: Trianonért nem ő felel, hanem a vádlók és elődeik. Belehajszolták az országot az öldöklés infernójába, a dinasztiaért, mely négyszáz éven át a nemzet balsorsa volt. Vádjuk olyan, akár a farkasé a bárány ellen az aesopusi patak-mesében. Azt is tudta, hogy hiába minden érvelés, hiába a külföldi tanúvallomások sora, az ítéletet már meghozták, mielőtt megkezdődött a per. Mégis harcolt, a régi elszántsággal, hogy letörölje a sok sarat, amit rászórtak a köztársaságra. A becsületen nem maradhat folt — vállotta Rostand nagy orrú hősével.

Beszélgetésünk lassan indult. Előbb nagyokat kortyolt a pohár vízből, ott állt az éjjeliszekevény szélén, ahogy a fájdalom elleni porokat nyelte. Azután rám nézett, fürkésző szemmel, amennyire egyre homályosuló látása engedte. Érdeklődött az iskolámról, a Mintáról, második éve koptattam padjait. Sorolnom kellett az osztálytársakat, Perényi, Fisher, Róka, Pessenlehner és a többiek. Néhány tanárt is ismert. Megkérdezte, hogy van Alszeghy? Verseimre is rákerült a sor, s a színdarabra, Martinovicről készültem írni, katejét többször olvastam. Úgy tett, mintha a gyenge zsenyéket komolyan venné, talán arra gondolt, hogy ő is költőnek indult diákkorában.

A búcsúzáskor hajamat simogatta. És utánam szólt, mikor az ajtóhoz értem: jó légy anyádhoz — lélegzetvételenyi szünet —, és ne feledd a köztársaságot...

*

Bódult voltam, mikor anyám felkeltett. Kézenfogva mondta: apád halodik. Ott feküdt a hálószobában, viaszos arccal, lehunyt szemekkel. A veríték kiült a homlokára, sovány karja a takarón pihent. Cserepes szája megnyílt, valamit mondott egy alagútról, sötétből vezetett a fénybe. Mintha Kossuth nevét is mondta volna, alig érthető, elhaló volt a hangja. Utána csend. Egy nagy sóhaj mélyről, nyitva marad a szája.

Az orvos-barát keze a pulzusán, torokfojtó a némaság. Szájához teszi a tükröt, aztán anyámra néz. Lehajtott fejjel. Én is megértem, a két kezét mellem teszem keresztbe. És megállítom a sublóton az órát. Éjjel két óra tíz perc.

A temetőbe kocsival megyünk. Apám arcán nincs már fájdalom, inkább olyan fáradt megnyugvás. A koporsó oldalán állok anyámmal, sorra fogják a kezem, hallgatom a részvét morzsolt szavát. Nekem úgy tűnt, hogy órákig tartott, alig állok már a lábamon.

A sírnál beszéd beszéd után, sok ismerős arc, és még több ismeretlen. Végül a torkokból felcsendül a Himnusz. Későre jár, mire beverik a kopjafát a sírba.

Otthon szobám ajtaját kulccsal zárom magamra. Sűrű a sötét, a redőny kizárja a fényt. Előbb halkán, szípigva sírok, az első könnyek apám halála óta. Aztán ömlik belőlem a könny, így sohasem sírtam életemben. Ha itt ott enyhül, felrémlik egy kép, és megint kitör a sírás. Az apát vesztett gyerekek minden keserve. Így megy ez reggelig, addig zárt az ajtó.

Mikor kiléptem a reggeli fénybe, valóban megérezttem, milyen üres a világ.